

STINA DE VALE-I REGÉK

**IRTA
CZÁRÁN GYULA**

(KÜLÖNLENYOMAT A „NAGYVÁRAD” TÁRCZÁJÁBÓL.)

TARTALOM

AZ ÖRDÖGMALOM TÖRTÉNETE.

A HAT TESTVÉR.

A CSODAFORRÁS.

A POJÉNI CSÚCS.

A SZERENÁD VIZESÉS.

A REMETE-FORRÁS.

A VADON TEMPLOMA.

AZ ÖRDÖGMALOM TÖRTÉNETE.¹

Valahányszor alkalmam van látni a Boczaszát, ezt a háromcsúcsu kolosszust, mely a Dragán felett méltóságteljesen, tiszteletet parancsolólag, sőt sokszor - mondhatom - szinte félelmetesen emelkedik ki: - mindig újra és újra gyönyörködöm benne. - Olyan impozáns, olyan komoly, néha olyan zord, hogy egy ismerősöm összeborzadt tőle, midőn a Muncsei gerinczére kiérve, egyszerre megpillantotta ez óriást, a mint sötét árnyba burkolva, komoran, ijesztőleg, fenyegetőleg nézett át hozzánk. - -

Sokszor gyönyörködtem már benne, mondom; - de ilyenkor mindig bántott egy gondolat. - Szerettem volna u. i. tudni azt, miért kisebb a harmadik feje a másik kettőnél, - miért van ez annyira lesüllyedve? - - - Mennyivel szebb volna, ha ez is felérne a másik kettő színvonalára!

* * *

Mivelhogy újabb időben már Bihar-Füreden is járványnyá lett „vizit”-eket csinálni, én is látogatást tettem néha-néha az öreg urnál; s egy ily alkalommal derült jó hangulatban találván őt, megkoczkáztattam azt a kérdést hozzá; mi az oka annak, hogy a harmadik feje olyan kicsi maradt?

„Hja, öcsém!” - mondá ő, - „nem volt ám ez mindig így! - Hanem ez a dolog az Ördög-malom történetével függ össze, ez utóbbit kellene hát akkor elbeszélnem.”

Most már aztán igazán nagyon érdekelni kezdett a dolog. Ismételt kérésekkel estem neki az öreg urnak; s ő elmesélte az egész történetet, felhatalmazván egyuttal engem, hogy ezen meginterview-olás eredményét a „Biharfüredi regék”-ben nyilvánosságra hozzam.

Halljuk tehát az ő saját szavaival, mit beszél az öreg úr.

* * *

Az én szomszédom amott ni, az én Briczi barátom és kollégám, - egykor a hegytetőről lenézegetve, megpillantotta lent a völgynek szép szöke najádját, a bájos Dragán tündért.

Az én Briczim egészen kótyagos lett ettől a látványtól. Nem birt magával, se éjjele, se nappala stb. stb., - a mint már az ilyen bolondos szerelmi állapotban az ember szokott lenni; s a mint ezt már ezeregyszer elpanaszolták s megénekelték nemzeti, vallásfelekezeti és pártkülömbőség nélkül, megható egyetértésben, minden rendű és rangu poéták; mintha bizony szükség lett volna rá! Hisz úgy is nagyon jól ismeri már ezt az állapotot mindenki, saját édes vagy keserű tapasztalásából.

És a szép Dragánnak keble sem maradt hidegen az én deli Briczi barátom láttára. - És ez magában véve még nem lett volna baj: most már következhetnék a „holtomiglan-holtáiglan”, s egyszerüen vége lenne a *mesének* és a házassággal ez átmenne a *tragédiába*.

Igen ám! Csakhogy még is volt azért egy nagyon nagy baj, a két szerető sziv egyesülésének egy nehéz akadálya. (Mert hát miből is élne a mesemondó, ha olyan könnyűszerrel egymásé lehetne a szerelmes pár?)

¹ A *Dragán*-patakból - a Sebes-Körös egyik fő eredő-ágából emelkedik ki közvetlen a három csúcsu Boczásza-hegy. - A Bihar-hegyláncz főgerinczének a Boczásza szomszédságában levő *Bricciei* nevű ormáról a Dragánba egy patak rohan le, mely a Boczásza felől jövő patakkal egyesülve, az utjában álló sziklafalakat áttöri s azokon lezuhogva, az «Ördög-malom» nevű vizesést alkotja. - Ennyit az allegoria magyarázatául. Cz. Gy.

A szép szőke Dragán u. i. - mint fiatal, sőt tulajdonképpen örökifju hajdon, hazai törvényeink értelmében nem volt nagykoru, hanem gyámság alatt állott. - Egy rettenetes sárkány őrizete alá volt helyezve, ennek gondjaira bizva, ki mint gyám, gondnok és gárdedám, a legszigorubb felügyelet alatt tartotta s minden lépését éber figyelemmel kísérte. - Ez hamar észrevette a keletkezőben levő „spúzi”-t, s elhatározta, hogy a szerelmes pár találkozását minden áron megakadályozza.

Igazán nem tudom, mi kifogása volt néki az én derék Briczi barátom ellen? - Talán hogy ez nem volt katolikus, mint a szép Dragán, hanem keményfejű, vastagnyaku kálomista; - ő maga pedig, mint igazhitű katolikus ördög, nem volt barátja a vegyes házasságoknak? - - - - -
- - - Elég az hozzá, nem akart semmit sem tudni arról, hogy a két bolondból egy pár legyen.

És hogy a két szerelmes közt minden érintkezést annál biztosabban megakadályozzon, sőt lehetőleg lehetetlenné tegyen, - s hogy egymáshoz valami *veszedelmes* közelségbe ne is juthassanak: egy roppant sziklavárat épített a hegyoldalba kettőjük közé, megmászhatatlan falakkal, meredek sánczokkal, szédületes bástyákkal, magosra kiemelkedő tornyokkal. S egy egész légió ördöggel együtt, kiket e célra a pokolból szerződtetett volt ide, - állott őrt itten, - valóságos sátáni malicziával a szegény szerelmes pár közé magát ilyenformán mintegy beleékelve.

Nehogy pedig Briczi, ezen hatalmas erősséget megkerülve, más úton juthasson el céljához, s így őt kijátssza: egy sas-szemű roppant madár-szörnyeteget állított a legmagasabb torony csúcsára oda, melynek feladata volt, éjjel-nappal ott mintegy őrszemet állani, s a szeretők minden gyanus mozdulatáról rögtön hirt adni. - Amint ezen óriásmadár jelentette, hogy Briczi jobbra vagy balra akar kerülni a völgybe lejutandó: a sárkány azon pillanatban felszedte bűbajos sziklavárat, s mindenestől át tette oda. Ugy, hogy szegény Briczi barátom, - akármerre akart is lemenni: mint egy rideg kősziklává meredt kérlelhetetlen tiltó végzetet, - mindig és mindenütt újra útjában találta az ördögös alkotmányt.

A szerelmes pár ekkép csak szigoruan platonikus távolból érintkezhetett egymással. - Szegény Briczim bánatos szellősóhajtásait küldözgette a szép najádhhoz; emez pedig panaszos zokogásával felelt azokra. - Briczi jajgatott: Ó drága piczikém! - Dragán egyre nyögdécselt: Ó kedves Briczikém!

* * *

De hát ez a primitív telefon összeköttetés nagyon sovány táplálék a szerető szívnek. Csupa merő sóhajból, zokogásból, nyögdécselésből egy szerelmes pár meg nem élhet.

Ha költő volnék: itt nagyon szép alkalmam nyílnék most kifakadni a sors kajánsága ellen, mely megátalkodott gonoszsággal gátolja két szerető szívnek összeforrását, s a boldogság után sóvár keblek legforróbb vágyainak teljesülését és a többi... De minthogy nem vagyok az, s nincs ehez a mesterséghez iparigazolványom: hát nem is merészkedem praevaricálni a czéhbüliek revírjében, nehogy feljelentsenek, mint olyat, ki jogosulatlanul üz valamely foglalkozást.

* * *

Az állapotok állapotja hova-tovább türhetlenebbé lett mind a két szerelmesre nézve. A szép szőke Dragán kétségbeesésében sirva borult elémbe, könnyeivel áztatva lábaimat: úgy kért, rimánkodott, legyen segítségükre, s háritsam el valamely módon, akár szép szerével, akár erőszakkal, boldogságuk akadályát. - - Mintha bizony én nekem ez hatalmamban állott volna! - -
- Hiszen igaz, hogy én uralkodom az egész környéken: hanem azért sárkánynyal, ördögökkel még sem szívesen kezdek ki.

De még sokkalta inkább meggyült a bajom az én szegény Briczi barátommal. Ez untalan a nyakamon ült; mindig akadt uj és uj mondanivalója, a mi sajátképen mindig a régi nóta volt csak. Nekem, mint szomszédjának panaszolta el minden búját-baját, végnélküli siralmaival és kesergéseivel zaklatva engem szüntelen, úgy hogy mind a három fejem csak úgy zúgott, kábult bele... Brrr!!! Még most is gőzölnek, füstölögnek szegény fejeim, ha néha-néha rá gondolok.

Hiába biztattam, kértem, hogy csak türtőztesse magát. Mondtam neki, hogy hiszen volt már ilyen bolondság a világon elég: nem ő az első s nem is leszen az utolsó, a ki ebben a megfordított hideglelésben szenved, a melyben először jön a forróság, s azután a hideg...

Csak azzal válaszolt mindig: Könnyen beszélsz te,

Néked három fejet is adott végzeted; -
De nékem csak egy volt, és az is elveszett!

...Hát bizony elment a te eszed Náritytenbe kedves Briczi komám, azt látom; de hát csak türelem, türelem! majd visszatér valamikor, majd csak jobbra fordul minden, stb...

- Eh, mit! mondá ő:

Türelem! kicsépett szalma,
Melyet a bárgyu világnak
Telt kalászként árulnak,
Kik magodból jóllakának?!...

Ha bejárod, mint hóditó
Diadallal a világot:
Lesz egy szikla - s ez szívem lesz -
Melyre nevedet nem vágod! stb., stb...

Nem csitígtattam hát tovább az én kedves Briczikémet: mert féltem, hogy kinjában még több ilyen keserves költői idézeteket vagdal a fejeimhez. Hanem csak azt mondtam neki, hogy várjon addig, a míg valami nagyobbyszerű vihar lesz itten a hegyek közt: akkor majd talán csinálunk valamit.

Ezzel kissé megcsendesedett s azóta valamivel békeesebben türe keserű sorsát.

* * *

Nem sokára ezután egy éjjel csakugyan megjelent az orkán, a maga egész pokoli pompájában, - de az öregéből: olyan, a milyet még én is, ki bizony már nem vagyok fiatal legény - nagyon ritkán láttam.

Teljes ornátusban, egész segédlettel, pazar kísérettel jött a zivatar. Az égboltozat bömbölt szüntelen, meg-megnyilva egy-egy pillanatra s öntve le a menyei tüzet ránk. A zápor szakadt, mintha egy óceán volna odafen, s az kíváncznék le a földre. A hegyi patakok esztelen tombolással vagdalták magukat szitról-szirtre; a meglóditott sziklatöncök vakon hengergöztek le a mélységek felé, s egymáson szétzúzódva, vagy egymás felett átszökelve járták az örült tánczot. Az erdő zúgott; a nagy magos szálfa rémülten hajlongva jajgattak, a mint a vihar ostora végig paskolt rajtuk; a tövestül kicsavart, ledöntött sudarak százai, ezrei recsegték, ropogtak távol és közel. Döngött, zengett köröskörül minden; a világ kifordulni látszék sarkaiból. Én nekem magamnak, ki már sok vihart láttam fejem felett elvonulni, meg kelle minden erőmből vetnem sziklalábaimat, hogy fel ne borítson s mindenestől le ne zuhintson a völgy fenekére.

Át szoltam Briczihez, hogy no itt az alkalom, most vagy soha! Lássunk a munkához!

Olyan zegernye idő volt, hogy még a sárkány s az ördögök is valamennyien behuhták magukat a vaczkukba, lehetetlennek tartva ilyenkor minden támadási kísérletet. A legmagasabb torony hegyén örködő szörnymadár pedig szintén ezen véleményben szárnya alá dugta fejét, úgy gubbasztott a helyén ottan, melyet semmi körülmények között nem volt szabad elhagynia.

* * *

Mi tehát hozzáfogtunk s észrevétlenül alá ástuk a falakat, a fundamentumokat. Midőn e munka a kellő mértékig már előhaladott, akkor egyszerre neki eresztettük felülről a száz meg száz mázsányi sziklaficzkókat a gonosz várnak.

Ez volt aztán a bombázás!...

Az aláásott, meggyengült falak nem sokáig voltak képesek ellentállani e hathatós faltörő kosok meggyőző érvelésének. A homlokfal egyszerre megingott, mintha pillanatnyi szédülés fogná el s tántorogna: a másik perczen megindult s ég-földrengető dördüléssel alá zuhant. Nyomban utána beszakadtak a belső falak is, romjaik alá temetve az egész ördög-garnizont, alig egy-kettőnek sikerült csak közülök az általános pusztulásból a hegyoldalt borító erdő közt a tetőre menekülni. Ha ezek akkor véletlenül meg nem szabadulnak, ma nem volna ördög a világon, s nyugton lehetnénk tőlük. Hanem a hol menekülés közben végig szaladtak, ott nem nőtt soha többé erdő, s még ma is egész élesen kiválik az Ördögmalomtól jobbra eső hegyoldalon ez az „ördög utja,” mint egy tiszta gyepes sáv, mely az erdőt széltében kétfelé osztja.

A fősárkány részére tragikusabb sors volt fentartva. A mint megvíthatatlannak vélt várát egyszerre romba dőlni, menthetlenül elpusztulni látta: rémülettől és eszeveszett dühtől eltorzult arczzal, álmélkodásra kitért szájjal egy álló helyében kövé meredt s ijedt szemmel, tágra nyitott ajakkal most is ott bémézkodik a beomló víztömeg szomszédságában.

De volt is itt pusztulás, rombolás olyan, a melyet még nem láttam, mióta Boczásának hívnak! - - Mikor összeomlott az egész búbajos erősség! Az volt a hegyeket megreszkettető, földingató rázkódás! - - - - -

Ennek hatása alatt roskadt be az a fejem, mely a katasztrófa színhelyéhez legközelebb volt. A beomlás által előidézett pokoli dördülésre úgy megrettent, hogy hirtelen behuhta a nyaka közé magát; s így is maradt aztán végkép; soha többé nem tudtam kinyújtani..... bizonyosan valami rándulást kapott akkor. - *Azóta* kisebb, mint a másik kettő.

Köröskörül nagy távolságba mindenfelé kiterjedt a pusztulás hatása. - A bedőlés okozta megrendüléskor omlott le, hogy egyebet ne említsek, a Cornu munczilornak erre néző oldala is; ekkor hullott le róla a vakolat, a mi még mai napon is látható az u. n. „Gropa unguruluj”-on. - -

A Dragán kicsapott medréből - talán örömeiben -, midőn a félelmes sziklavárat, vágyai teljesülésének egyedüli gátját beomlani látta. - Tudta, hogy közel van a várva-várt perc, midőn örökre egyesül kedvesével.

Hanem azt kellett volna látni, midőn a vár falai bedőltek: hogyan rontott be az égő szenvedély korbácsától üzött Briczi barátom! - Hogyan borított el egyszerre mindent a szerelem zúgva morajló óceán-árja háborgó dagadozásával egymásra tornyosuló hullámok eget verő túlcsapongásainak viharkorbácsolta szilaj tánca által felzaklatott tajtékzó habjaival! Hogyan

zúzott, rombolt szét mindent, mit útjában talált! Hogyan forgatta tóvel-hegygyel össze a romokat! Hogyan seprte el, ragadta magával tovább, hogy - ha lehet, még nyoma se maradjon az ördögös kastélynak. - Hogyan nyargalt, szökött, bukfenchezett szikláról-sziklára, ész nélküli gyorsasággal, hogy minél rövidebb idő alatt keresztül száguldja a tért, mely őt az ő Dragánjától elválasztotta! - - - - -

...Még csak egy pár percz s ott ölelkezik a két szerelmes; nem áll utjukban többé semmi: habjaikat összevegyitik; örökre s elválaszthatatlanul egyesülve vannak.

* * *

A gonosz ördögvárból pedig nem maradt más fenn, mint az oldalfalak, tornyaikkal s erkélyeikkel, - melyek nem álltak útjában a diadalmas szenvedély tombolásának; továbbá a várnak tátott szájjal kővé vált gazdája a szakadékon bezuhogó vizesés oldalán; s végre a nagy madár-szörnyeteg, mely urának sorsában szintén osztozva, őrálló helyén ott fenn a rémitő pusztulás láttára ijedtében egyszerre kővé dermedt s ily petrificált állapotban a legmagasabb torony csúcsán most is ott látható.

Briczi és Dragán pedig boldogok és itt enyelegnek az én lábaimnál, oly vigan, olyan édesen, hogy némelykor szinte megirigylem őket.

* * *

„De már elég is volt a sok bolondságból!” - fejezé be az öreg Boczásza az elbeszélést - „mert még utoljára nékem is, a vén bolond fejemmel, ha soká nézem őket s beszélek róluk... No, menjünk aludni! Jó éjszakát!” -

A HAT TESTVÉR.²

Miként uralkodó királyi székében,
A Bihar úgy trónol fenn a magosságban,
Ugy néz le ránk onnan légpalotájából; -
Alakján hatalom, arczán méltóság van. - -

Hat vármegye földjén vetette meg lábát, -
Felhők közé nyújtja ősz fejét merészen,
Ugy szivja nedvüket, hogy - mit patakjai
Folyton pazarolnak - pótolja eképen.

Ormairól a szem - mint a szabad madár -
Rónán, hegyen által nagy földet bejárhat:
Majd völgybe száll, majd meg gerinczről-gerinczre
Repdes kedve szerint, míg bele nem fárad. -

Körül, merre nyúlik, - mindenik oldalán
Bővizü szép folyók ömlenek le róla,
S indulnak világgá, a hány, annyifelé,
Czélja mindeniket más irányba vonja. -

Rohan északnak a csacska, szeles *Dragán*,
A szép szelíd *Szamos* tart északkeletre; -
Indul dél felé a méla *Fehér-Körös*,
Habjait ábrándos-lassan hömpölygetve.

² A Bihar-hegységet lakó nép száján egy rege él, mely szerint a *Tisza* két lánykája, a *Dragán* és a *Szamos*, egykor ott fent játszván a hegytetőn, - hirtelen oly vihar lepte meg őket, hogy a gyermekek elvesztve egymást, mindegyik más irányba indult testvére 's édes anyja keresésére, miközben egyre távolabb jutottak egymástól. - A kétségbeesett sirás közt végre mindegyik egy patakká válik. Így futnak tovább, 's így találkoznak hosszú bolyongás után ismét anyjuk ölében, a *Tiszában*. - E kedves kis rege csak allegóriai kifejezése azon körülménynek, hogy a *Dragán* és *Szamos* forrásai egymáshoz nagyon közel esnek, mert csak a főgerincz választja el azokat; 's habár egészen ellenkező irányban hagyják is el a hegységet s nagy földet befutnak: végre mégis mindkettő ugyanazon folyóba, a *Tiszába* ömlik. - Ez szembetünhetett a nép egyszerű fiának is, ki a főgerinczen járva, láthatja onnan egyfelől a *Dragán*, másfelől a *Szamos* forrásait ellenkező irányokban leszaladni.

Azonban, ha a térképre tekintünk, mely áttekintést nyújt nagyobb területekre is, miket a természetben nem foghatunk be szemünkkel egyszerre: azt látjuk, hogy a *Biharról* - az egész hegységet értve - nem két, hanem hat folyó indul különböző irányokban szerte-széjjel mindenfelé. - Hogy ezek mind ugyanazon tenger vizébe kerülnek: abban nincsen semmi különös. - Sőt talán még az sem mondható valami rendkívüli nevezetes geographiai jelenségnek, hogy mindnyájan a *Dunába* jutnak; - mert hiszen egy ily elsőrangú folyam vízgyűjtő medenczéje igen nagy területet foglal el, 's nagy messzeségből szivja magához a vizeket. - A dolog azonban tényleg úgy áll, hogy ezen - a szélrózsa minden irányában szét futó hat folyója a Bihar-hegységnek, mind valamennyi (az *Aranyos* a *Maroson* által) már a *Tiszában* összetalálkozik, daczára, hogy egy ily másodrendű folyónak - mint a milyen a *Tisza* - vízgyűjtő öblözete már sokkal kisebb terjedelmű. - Ez oly sajátságos, meglepő, oly ritka földrajzi tünemény, melyhez hasonlót talán nem is tud világrészünk többet felmutatni.

A fent említett néprege motivumát ama szélesebb, magasabb talapzaton kifejlesztve, mely számára eme rendkívül érdekes hydrographiai tényállásban kínálkozik, - irtam meg regémet. Cz. Gy.

S a játszi *Aranyos* mig szökell keletnek:
Nyugatra kezd futni a csintalan barna,
A *Fekete-Körös*, - mintha találkozni
Többi testvérivel sohasem akarna. - -

A félénk *Jád* szalad északnyugat felé,
Vad szakadékok közt rejtőzve, bujkálva. - -
- Mint kerékből küllők: úgy ágaznak széjjel,
Mindenik másfelé, a maga útjára. - -

Rohannak egymástól, futnak szerte-széjjel,
Azt vélnéd, nem jönnek soha világ össze...
...Talán mindegyiket külön tenger várja,
Hová majdan fáradt habjait ömlessze?...

De mi ez? - - Utközben egyebet gondoltak?...
Szétrugó irányuk változik egyszerre...
...Más-más utat vesznek... Keresnek valamit?
S próbálgatják, hol van? arra-é, vagy erre?...

Mintha *egy* gondolat vinné most mind őket:
Futásuk kezd lassan hason-irányt venni; -
A távolság köztük nem nő már, sőt apad;
És a *Tisza* felé siet valamennyi. - -

Alig várhatják, hogy ott legyenek nála:
Habjaikat hiven átadják mind annak...
Egyesülnek véle, összeölelkeznek,
Benne találkozva újra együtt vannak. - -

Minő csodálatos erő lehet itt ez,
Melynek kisugárzik hatalma ily messze?
Hogy utjokból őket kitérítse, vonzza,
Vissza fordithassa, magához vezesse? . . .

.....

* * *

Hat testvér-lányka játszott egykor
Ott fenn derült kék ég alatt;
Dalolt emez, - virágot tép az;
Amaz lepkék után szaladt. -

Majd kéz a kézben összefogva
Szökelve körbe lejtének; -
Majd elbúvik egy a bozótba,
A többi őt hogy lelje meg. - -

Oly jól mulatnak... Egy se látja
A vész-felhőt, mely hirtelen
AZ égen feltünik nyugatról,
'S a más perczen már itt terem. -

Egyszerre elsötétül minden,
Kitört a rémes fergeteg...
A zápor ömlik, zeng az égbolt
Velőköt járó éneket. - - -

Süvölt az orkán; zúg a fenyves; -
A sziklát jégeső veri; -
Sűrűn csapkodják a hegy ormát
A menny lesújtó kövei. - -

A rémülettől megriadva
Szaladnak szét a gyermekek...
Egymás nevét hiába hívják:
Túldörgi azt a fergeteg. -

Sötét gomolygó felhőködben
Már látni semmit nem lehet...
Elvesztik egymást, futva széjjel
A hegyről le, ki hol mehet...

Jajgatva, sirva tévelyegnek...
Könnyük árja már patak,
Mely egyre nő, a mig egészen
Patakká sirják magukat...

S futnak tovább... E rém-vadonban
Semerre nincs vezérlő jel...
Egymástól mind messzebbre jutnak,
Testvérire egyik se' lel...

Talán örökre elszakadtak:
Mindegyik más irányba mén...
Egymást többé viszont nem látják, -
Nincsen hozzája már remény...

Nem is találkoznának össze...
De im' segítségükre jó
Egy érzemény varázshatalma,
Egy mindig éber ős erő;

Mely áthat bármi messzeségen,
Úgy nyújt felénk segélykezet,
S a rengeteg kietlenében
Miként őrangyalunk vezet; -

Védőleg ott lebeg körülünk,
Veszély, csapás ha fenyeget...
Mi volna más ez érzemény, mint
Az *édes anya-szeretet!* -

...Hallgassatok ó szavára!
Tartsátok hiven az utat,
A merre vonz: ez út anyátok
Keblére ismét eljuttat! - - -

...Követni kezdik a bolyongók
Anyjuknak hívó szózatát,
A mely a távol messzeségből
Hozzájuk ösztönkép hat át. - -

S ez érzélem delej-hatalma
Merről feléjük áradoz:
Mind arra futnak; biztos útra
Jutottak már, - egy sem haboz.

Nem tévelyegnek össze-vissza; -
Egymás felé huzódnak már; -
Elvesztett anyjukhoz közelgnek,
Ki rájuk tárt karokkal vár. - -

...S el ér hozzája mind a mennyi,
Keblére sirva könnyeit; -
És hű ölében az anyának
Egymást im újra föllelik.....

Az élet tévutakra térít, -
Utvesztő rengetegbe von; -
Sötétség jobbra-balra gyakran; -
Ezer veszély van utadon. - -

De csillagunk van egy, a melynek
Sugára ottan is vezet,
S még jobban fénylik a viharban:
Az édes anya-szeretet.....

A CSODAFORRÁS.³

Miért oly jéghideg e forrás vize? miért önti ily bámulatos bőséggel habjait ez üregből? Milyen rázkódtatás, mily rombolás, mily nagyszerű hegyindulás lehetett az, melynek most is látható tanúiként, mint annak áldozatai, e természetes sziklatömbök szerte-széjjel, egymásra hanyva, itt hevernek? - Van-e valami összefüggés eme katasztrófa és a forrás léte közt? s a tünemények magyarázatára melyikből kell kiindulni?

Ilyen és ehhez hasonló kérdések tolultak elém többször, midőn a medence kristályvizében gyönyörködve, a kiömlő habok csobogásán elmerengtem. - Sokszor felvettem e kérdéseket magamnak; és soha nem tudtam rá megfelelni.

Egyszer aztán megkérdeztem magát a forrást; és az megadta a feleletet. - Talán, hogy véletlenül ép jó kedvében találtam; vagy, hogy mert gyakori látogatója lévén, régi jó ismerősök voltunk, így bizalmas intim viszony fejlődött lassanként ki közöttünk, és egy-más titkomat én is elmondtam neki: elég az hozzá, elbeszélte mindent, elmesélte keletkezésének 's ama nagyszerű hegy-krachnak történetét.

Nem mondta még el senkinek idáig. Velem is csak egész bizalmasan közölte; 's csak alig-alig akarta megengedni, hogy tisztelt olvasóimnak azt a legszorosabb titoktartás pecsétje alatt elbeszéljem. - Most már hát kénytelen vagyok ennek folytán én is azon kérelemmel előállani, hogy azt senkivel ne közöljék, nehogy engem, ki garanciát vállaltam az iránt, hogy a titok tisztelt olvasóim körén túl ki nem szivárog, kompromittáljanak.

* * *

Réges-régen történt e dolog..... Akkor még nem volt itt semmi üreg a sziklák között; forrás nem buzogott itt elő..... Ez omladékok, e sötét nyílások, e beroskadt hegyoldal, - mind, mind nem léteztek. - A hegy teljes épségben domborodott itt is ki, mint másutt, és belsejében csodadolgokat rejtett. - A jégkirálynő lakott odabent, jégpalotájának, jégvárosának közepette, fényes udvarától, temérdek szolgahadtól és hódoló néptől környezve. - - E jégvilág díszét, fényét, ragyogását, kápráztató tündöklését lefesteni, - sokkal ihletettebb toll kellene, mint az enyém..... Egy egész város csupa merő átlátszó kristály-jégből! - Utcák, házak, falak, fedél, tornyok, bástyák, 's a kolosszális oszlopok is, melyek e roppant kiterjedésű üreg-ország óriási sziklamenyezetéig felnyúlva, ezt fentartották: minden, minden jégből volt itten!

És a jégkirálynő boldogan élt benne, és uralkodott népén... És csakis népén; mert - férje nem volt. A bájos tündér u. i. tökéletes hajadoni állapotban leledzett - a mint egy tündérhez illik. - De nemcsak hogy férje nem, hanem még kedvese sem volt - a mi pedig már egészen összegeztethető lett volna a tündéri életpályával.

Hogy miért fosztotta meg magát a szerelem édenétől, annak igen fontos oka vala. - Apja u. i. midőn birodalmát neki átadta, így szólott hozzá:

- Egyetlen leányom! Vedd át im országomat és uralkodjál rajta! És nem lesz vége országodnak soha és mindég fogsz uralkodni, ha egy dologra vigyázol. - Óvakodjál a férfiaktól, tartsd távol magad tőlük. - Őrizkedjél a szerelem édes maszlagától: méreg az! Vérted fel annak gyilkos melege ellen szivedet erősen! Mert csak addig fog országod, palotád fennállani, te csak addig fogsz élni 's uralkodni, míg szivedet is jégkéreg borítja! Ha a jégburkot a szerelem napjának

³ Megjelent mutatis non mutandis a «Szabadság» tárczájában. Cz. Gy.

gyilkos sugari leolvasztják szivedről: romlást hozol magadra és népedre; elpusztul szép palotád és egész nagy birodalmaid!

A szép tündér természetesen megigérte, hogy úgy fog tenni. Mit is ne fogadna meg egy nő azért, hogy uralkodhassék? - S idáig minden rendén ment volna. - Uralkodott sokáig, nagyon sokáig bájos tündérünk 's őrizte gondosan a szivét övedző jégpánczél; és sikerült is neki azt az elolvadástól megvédeni.

Azonban, fájdalom, állandó boldogság nincsen a földön, - de még a *földben* sem.

Krisztus születése előtt a 37.542-ik esztendőben különös tünemény kezdte magára vonni Jégország lakóinak figyelmét; úgy érezte mindenki, mintha a levegő egyszerre feltűnő módon megenyhült volna.

Az ország alaptörvényei közé tartozott, hogy a lég hőmérsékletének legalább tiz fokkal a fagyponat alatt kell állani s óriási thermometrumok voltak mindenfelé kifüggesztve, melyek az ország fennállása végett szükséges ezen temperatura állandóságát folyton ellenőrizték.

És ime most egyszerre elkezdett a higany e normal-ponttól fölfelé haladni!

Képzeltetni az ijedséget, mely az egész népen erőt vett e jelenség láttára!

Általános forrongás támadt mindenfelé.

Tudósok, természetvizsgálók kutatták e szokatlan tünemény okát; a tudományos akadémia üléseket tartott, folyton e felett tanácskozva 's pályadíjakat tűzött ki a kérdés megoldására. Az ellenzék azonban, melynek fő feladata, hogy *pellálja inter* a kormányt, a hol csak lehet - nem sokat törte a fejét a dolog hübnérén, hanem a helyett megkérdezte szépen a minisztériumot: Van-e tudomása arról, hogy stb.? és ha igen: szándékozik-e stb.?

A kormány viszont megigérte, hogy szakenquête-et fog egybehívni a kérdés tanulmányozására; a tárgyalások eredményéről részletes jelentést teend s annak idején, majd ha a dolog kellőleg megéri, törvényjavaslatot terjeszt be a hőmérséklet veszedelmes fokozódásának meggátlása céljából. - Népgyűlések jöttek össze, melyek sok zajjal és semmi eredménnyel tárgyalták az ügyet. - A papok országos böjtöket s körmeneteket rendeltek; a diákok virgoncz népsége pedig ujjongott, mert már kezdték bezárni az iskolákat. - A hirlapok verték a nagy dobót s a rendőrséget okolták az egészért; a rendőrség meg azt mondta, hogy ez nem hozzá, hanem a tudósokhoz tartozik, fejtsék meg azok. - A „Csudafesti Hirlap” minden félóránban adott ki egy külön számot 30,000 példányban (mind elkapkodták), egyre újabb bulletineket hozva a hőmérők viselkedése - illetőleg emelkedéséről s rőfös vezércikkekben bizonyítva, hogy az egész bajnak tulajdonképeni kútforrása az egészségtelen pártviszonyokban fekszik.

De mind ettől a sok okos dologtól senki nem lett okosabb; 's a hőmérők higanya folyton magasabbra hágott. - A levegő átmelegedése rohamosan kezdett növekedni és nem tudta senki, senki, hogy miért?

E töprengő bizonytalanság közt egyszerre jönnek a kapu-örök, nagy lelkendezve, arcukból kikelve, jelenteni, hogy valami csodálatos fényes alak közeledik a kapuk felé, melyből oly melegség árad ki, hogy ők nem voltak képesek azt magukhoz bevárni, hanem meg kellett előle szaladniuk, hogy el ne olvadjanak.

Mi lehet ez? - Hiszen üstökösök nem szoktak a föld alatt járni. - Vagy talán valami petróleumban utazó ügynök, a ki a legékesebben szóló s meggyőzőbb reklámnak tartja, ha természetben mutatja be, mily kitűnőleg ég az árúja?

Nosza kordont elébe! Utját kell állani, nehogy behozza az országra a veszedelmet!

Az egész nép megindul s tolong a kapuk felé, hogy lássa a tüneményt, s visszakeresse az ország határáról. - De e közben mindenki valami szokatlan meleget érez terjengeni tagjaiban, mely annál inkább növekszik, minél közelebb jutnak a kapukhoz. Itt most egyszerre szembe tűnik a közkíváncsiság és ijedelem tárgya, a mint gyorsan közeledett a kapuk felé.

A földalatti tüzek birodalmának ifju királya ez, ki hallván a jégkirálynő szépségének híret, ott hagyva országát, elindult, hogy azt fölkeresse. Csupa tűz-láng az egész alak, perzselő meleget lövelve maga körül mindenfelé.

Itt látják immár a veszedelmet lépésről-lépésre közeledni és senki sem állhat utjában, senkinek nincs hatalmában azt feltartóztatni: mert a ki közelébe jut, annak oly lankasztó melegség járja át egyszerre izmait, mely a legkisebb erő kifejtésre is képtelenné teszi. - A nép hátrál, futni kezd a baljóslatu jelenség elől; ez pedig feltartóztathatatlan utjában már eléri a kaput, itt van a városnál, melynek bástyái, falai, oszlopai, házai egyszerre aggasztó módon nedvesedni kezdenek a jövevényből kisugárzó hőség hatása alatt. - Emez pedig bámulva látja e jégvilág szemkápráztató tüneményeit. Hogy is ne lett volna mindez a legnagyobb mértékben meglepő a tüzek birodalmának lakójára, hol jeget soha sem, legfeljebb csak aszalt vagy forralt állapotban látni?

De a mi mindennél inkább meglepte, elbájolta a tüzkirályt, az természetesen maga a szép jégtündér volt, kit palotájából szintén kicsalt volt a kötelességérzet és kíváncsiság s ki lehetőleg közlőről akarta az új tüneményt szemügyre venni, nem tudva még azt, hogy a tüzrel játszani veszedelmes.

Ő rajta különben sem vett erőt az általános rémület. Mint fejedelemnő, még atyjától örökölte azt a fontos államtitkot, hogy a kapuk közelében, oly helyen, melyen mindenkinek, ki az országba bejött, át kellett mennie, - egy nagy süllyesztő tömlőcz van elrejtve, a netalán betörő ellenség megsemmisítésére... Ez volt a végső menedék... E megnyugtató titok birtokában minden aggodalom nélkül indult tehát a jövevény elébe, el lévén határozva, hogy a mint ez a süllyesztő hidra lábát ráteszi, a titkos rugó megnyomásával őt a feneketlen mélységbe zuhintja. - - - - - Amott jön már a veszedelmes tünemény: egész bátran, szabadon halad előre; nem mer közeledni feléje senki; perzselő közelségétől fut minden messzire...

Csak a jégkirálynő nem szalad, nem hátrál tőle, s hagyja magához mindig közelebb-közelebb jönni. - - Mi ez? bátorság, elbizakodottság? hadi csel, vagy elvakultság talán?

Ime már rálépett az idegen a vesztőhidra! Most itt a pillanat őt megsemmisíteni... Ez az utolsó perc: most még van lehetőség ártalmatlanná tenni őt... A másik perczben már késő lesz, ha a hidon túlhalad.....

Nos miért késedelmezel, szép királynő a mozdulattal, mely téged népeddel együtt még megválthat? - - Miért nem érinted meg ama titkos rugót, mely a süllyesztő ajtaját megnyitja? - Miért állasz ott merően, mozdulatlanul, - mintha szoborrá váltál volna?

Ejh! De minek öltsem egyik szót a másikba? Mit kerülgessem a dolgot? Hiszen csupán csak egy férfi s egy nő szerepel a történetben, s azért ugy is eltalálta már biztosan a novellákban járatos szíves olvasó s tudja előre, bármint rejtegetném, hogy mi lesz a vége? - Természetesen az, hogy okvetlenül szerelmesek lesznek egymásba. Mert hát ugyan mi hasznukat is vehetném különben nekik?

A szép királynő első pillanattól ott felejté szemét a jövevény deli alakján. De nemcsak szemeit felejtette ott; elfelejtett mindent, mindent: atyja tanácsát, saját ígéretét, elhatározását, magát, jövőjét, királyi székét, népét, birodalmát. - - - Ott lehet már tőle a sülyesztő: nem veszi ő annak többé semmi hasznát! Hogyan is nyomhatná meg a titkos rugót? - Hiszen az első percztől fogva, midőn az idegent megpillantá, ő maga is egy vesztő hidon állott s egy sokkal nagyobb, hatalmasabb rugó jött *ő benne* mozgásba, - ama rugó, mely őt a szerelem örvényének mélyére lemeríté.

Nem látta már, hogy a merre csak a vészthozó idegen elvonul, - a meleg léghőrtől, mely belőle kisugárzik, a jég felülete körülötte mindenütt nyirkosodni kezd. - Sőt még azt sem vette észre, hogy az ifju jövevény tüzes pillantásaitól az ő szívét fedő jégburok is olvadásnak indult lassanként s mind gyengébb és vékonyabb lesz.

A jégpánczél végre egészen leolvadt királynőnk szivéről; s e palládium elenyésztével, most, midőn az ifjunak forró szemsugarai közvetlenül szivébe lövelték az égő szenvedély tüzeit: a szép tündér egész valóját át meg át hatotta ezen eddig még soha nem érzett édes gerjedelem melege. - Ő is szeretett, teljes lelkéből, vakon, a sokáig visszatartott szenvedély egész hevével.

Nem látta, vagy nem bánta már, hogy a két szerető sziv izzón forró szenvedélyéből kisugárzó hőségben a jégfalak mindenfelé olvadoznak, gyengülnek, fogynak s az oszlopok roskadozni kezdenek.

És a közben e végzetes szenvedély s a belőle keletkező romboló hőség egyre fokozódott s a masszív jégtömegek mind kisebbre zsugorodtak össze.

Minden elolvadt, vízzé vált már, mely elöntötte az egész országot. Csupán csak a piramidális nagy oszlopok állottak még fenn, melyeken - habár meggyengültek s lazultak már - a mindent befogó sziklamenyezet nyugodott.

A veszély pillanatról pillanatra fenyegetőbb alakot öltött..... De a szép tündér - örült szenvedélyében a jelen perc boldogságán kívül semmi egyebet nem látott már s a szerelmi mámor édes önfeledségében dobta oda magát az ifju karjai közé A hőkifejlés immár a tetőfokot érte el... És a legmagasabb fokra hevitett izzó szenvedély e pillanatában nem bírták tovább a reájuk kisugárzó hőséget elviselni a sziklamenyezetet fentartó jégkolosszusok sem: szilárdságuk meggyengült, összetartó erejük elenyészett s a szerelmesek lángoló szenvedélyének perzselő tüzeitől átmelegítve, egymásután omlottak széjjel a magasból, ekként még szaporitva az alatt már mindent elárasztó vitztömeget.

És bezuhant utánuk legvégül a támaszától megfosztott óriási sziklafirmamentum is, romjai alá temetve az egész országot, népet s ezzel együtt a boldogság menyországnak küszöbén álló szerelmes párt is.

*

E roppant beomlásnak látható nyomai ma is megvannak a hegyoldal külső behorpadásában s ama, most már nagyobbára bemohosult, gyepesedett kőtetemekben, melyek ott mindenfelé szétszórva hevernek.

A mérhetetlen jégtömegek olvadásából keletkező víz pedig - a beszakadás által előidézett nyomástól is segítette - a hegyoldalban utat tört magának a külvilágra s most is csoda-hidegségben, bőségben s kristálytisztaságban önti ott ki habjait.

A jó anyatermészet még fejfát is állított oda a nagyszerű sziv- és hegyforradalom áldozatává lett szerelmes párnak: ép a forrás felett egy merő-kopasz sziklából kinőtt mélabús fenyőszál rezgeti sötét lombjait. - Egy elmúlt, megsemmisült, eltemetett világot gyászol az ottan, - mintegy emlékoszlopa a tűz és víz szerelmi tragédiájának.....

A forrás habjai pedig alatta egyre susogják, susogják: Jaj annak, jaj, a ki forrón szeret!

A POJÉNI CSÚCS.⁴

(Elbeszéli ő maga.)

Bizonyára azt hiszitek úgy-e, kik onnan alulról hozzám fel-feltekingtetek, hogy mindig e helyen állottam, a hol most láttok, hogy kezdettől fogva e kies liget szomszédságában éltem napjaimat?

Pedig hej! messze-messze esik innen az én szülőföldem. Hegyei a legtisztább időben is csak halvány ködfátyolképen derengenek olykor-olykor ide át a szemhatár kékellő távolából...

Ott vannak testvéreim most is; mindannyian tekintélyes, előkelő állást foglalnak el a hegyormok hierarchiájában. S habár nem viselnek „nagyságos” és „méltóságos” czimeket: a „nagyság” és „méltóság” jelzői sokkal inkább találunk rájuk, mint az emberi parányokra, kik e czimekkel büszkélkedni szoktak.

Én voltam testvéreim között a legfiatalabb, és ők - talán ezért, vagy mivelhogy olyan jó szelid természetű valék, a mi még most is meglátszik rajtam - nagyon szerettek engem. És én még sem voltam elégedett, még sem tudtam boldognak érezni magam.

Valami megnevezhetetlen érzés, melynek látszólag nem volt semmi alapja, de a mely folyton ott lebegett nehéz sötét felhő gyanánt kedélyem felett, elfogva ettől a derült életkedv napsugarait: ez a megmagyarázhatatlan érzés nem engedte, hogy a világot olyan szépnek lássam, mint a milyen valóban; hogy az életet élvezni tudjam, mint mások; hogy gyönyörködni tudjak a kelő és nyugovó nap pompájában, az égboltozat mélységes kékjében, a felhők szeszélyes játékában és a harmatcsepp ragyogásában, a tomboló vihar zugásában és a kis madárka énekében. Semmit sem találtam szépnek ezen a szép világon: egyhangu, fakó színben úszott szemeim előtt minden, és semmi sem okozott többé örömet...

Valami névtelen vágyódás, melynek nem volt semmi határozott tárgya; kiolthatatlan sóvárgás *valami* után, a miről nem tudtam, hogy *mi* az, csak azt tudtam, hogy hiányzik; valami sajtószerű érzés: nélkülözése az ismeretlennek, emésztett és tette izetlenné reám nézve az életet.

Testvéreim aggódni kezdtek miattam, s faggattak, mondjam meg, valljam be, mi bánt, mi a bajom?

«Mi lelt? kérdezték, én nem felelek;
Mert hisz' magam sem tudtam, hogy mi lelt.
Szomjas valék, s vizet hiába ittam,
Nem enyhíté az eltikkadt kebel.»

Kedélyem mind inkább és inkább elborult. Nem tudtam tovább tünni e dermesztő, nyomasztó hangulat ólomsúlyát. A megszokott képek, melyek körülvettek, melyek közt éltem idáig, türehetlenné váltak lassankint előttem. Felkerekedtem s még testvéreimtől sem véve búcsút, elindultam minden ok, cél, irány és terv nélkül bolyongani a világba. - - -

Nem tudtam magam sem, miért megyek, mit keresek. Csak mentem, mentem, mindig *mentem*, csupán csak azért, hogy *menjek*, hogy egy helyt ne maradjak. Ugy éreztem, hogy

⁴ Azon hegycsúcs neve, mely Biharfüredre tekint; a fő-csúcsok közül az egyedüli, mely innen látható. Cz. Gy.

«Az út, hová talpam nyomul,
Sülyed, ropog, átvékonyul:
Ónsulylyal a kolossi lég
Elzúzna, ha megállanék...»

Valami nyugtalanság üzött és nem hagyott pihenni sehol és soha...

Csak tovább, tovább! és mindig tovább!...

Ilyenformán érezheti magát egynémely modern turista, a ki elindul és megyen-megyén, és mindig csak megyen, és egyebet sem igen csinál, mint csak is *megyen*; nem néz se jobbra se balra, alig vet egy-egy futó pillantást a legszebbre, a mi utjába akad; hanem csak nyargal tovább, és mindig csak tovább, vakon, mint a bolygó az ő kiszabott pályáján, melyet a kitűzött időben, ennyi és ennyi nap, óra és perc alatt be kell futnia!.....

Én is így mentem és mentem, hol úton, hol úttalan, mezőkön és erdőkön, sikon és lejtőkön, - tovább, tovább! - Fellegekben fürdő gerinczeken végig, szédületes meredélyek felett, tátongó szakadékokon át, hegyeken és völgyeken, fel és le, - csak mindig tovább tovább!...

Szerencse, hogy akkor még nem volt csendőrség, de sőt még a csendbiztosokat 's perzekutorokat sem ismerték: így nem állta senki utamat, nem kérdezte senki, hová való vagyok, honnan, merre megyek, van-e foglalkozásom, mi a keresetem? - Nem kért senki útlevelet tőlem. - Mert különben még megtörténhetett volna velem az a csúfság, hogy mint tolonczot visznek haza, 's Tóth Ede népszínművet csinál belőlem...

...Csak tovább, tovább! -

Nem bántam, akármi akad utamba; figyelmemet nem kötötte le semmi! nem törődtem a tájnak jobbra-balra kibontakozó szépségeivel...

Csak tovább! Mindig csak tovább!...

«Az üstökös meg' visszatér;
Kiröppent nyíl oda is ér;
Az eldobott kő megpihen:
Én céltalan, én szüntelen - -
- - tovább, tovább!»

Igy jutottam el a Bihar hegyláncz magas gerinczére is. A mint itten a mogorva Bohogyó oldalában elsétálok, a ki oly javithatatlan mérges Meduza-képpel mered rá az emberre, hogy szinte a jövődöbeli anyósom arcját véltem benne látni: a mint - mondom - mellette elsuhanok s tovább akarok a Muncsei szélesen terjeszkedő gyepes hátán menni, - a mint a másodosztályu, alacsonyabb hegyek fején keresztül balra lepillantok: - az álmélnkodástól mintegy megmerevülve, helyhez rögzítve állok im ottan az ígésző látvány előtt, mely szemem elé tárul. Egy bájos kis völgyecske mosolyog fel onnan alulról hozzám: a boldogság nevető képe. Viruló pázsit puha bársonyöldje borítja a medence alját, itt-ott messze belenyúlva az egész körben övedző fenyves erdők közé, melyeknek mély sötétje még inkább kiemeli, még derültebbé, vidámabbá, még nevetőbbé teszi a gyp-pázsit lágy szinhangulatát. Egy ígésző kis oáz, ide varázsolvá a hallgató ősréneteg közepébe, tengernyi erdőségek titoktartó komoly öldje közé rejtve, melyek beláthatatlan terjedelmü védőbástyázatot képeznek körülötte: úgy ragyog ki közülük, mint kis drágakő a masszívabb foglalatból.

És olyan formás, olyan kedves, olyan vonzó volt ez a kis völgyteknő, a melyet még nem láttam eddig. Nem birtam róla levenni szemeim, mintegy kővé gyökeresedett lábakkal álltam ottan némán gyönyörködve a kis tündérvölgy előtt, bámulva önfeledten belé.

És minél tovább néztem, annál szebbnek, annál kedvesebbnek, annál vonzóbbnak, bájosabbnak tűnt fel.

Nem voltam képes tovább mozdulni e helyről...

...Eljött az este, utána az éjszaka; - és én még akkor is bámultam oda, mikor már nem láttam semmit, csak üres sötétséget. Ott, azon a helyen talált a reggel is és a másik este és a másik reggel és így tovább és tovább egész mostanáig. A nap nem adta meg magát engedelmesebben József szavának, mint én a varázsnak, mely onnan alulról a kis ligetből mintegy felém sugárzott.

És e sugárzás melege leolvasztotta dermedt kedélyemről a fásultság nehéz, kemény kérgét is. Ujra kezdtem örülni a világnak, élvezni az életet s mindazt, a mi benne szép; gyönyörködni a napsugár melegadó fényében s a menyboltozat csillaghimzett kárpitjában; a fenyveszűgás ünnepélyes beszédjében s a gondtalan kis csermely csobogásában; az ég kebelét meghasító villámtűzben s a virág kelyhét fűrésztő harmatcseppben... Szép, nagyon szép a világ! Csak olyan szemmel kell nézni, mely a szépet meglátni tudja...

Nem is gondoltam rá többé, hogy innen tovább menjek valaha... S azóta itt vagyok mindig e helyt és gyönyörködöm ebben az én egyetlen drága kis ligetemben és nem szándékozom innen tovább menni soha.

* * *

Pedig, hej! be rég ideje már annak, a mit elbeszéltem! Azóta megvénültem; meg is kopaszodtam egészen. De még most is olyan élvezettel, olyan gyönyörtelt szemekkel nézem és bámulom ezt a kis zsuzsut, mint a legelső napon.

Igyekezem is mindenképen hasznára válni, és megteszek tőlem telhetőleg mindent, a mivel néki örömet szerezhetek. Itt állok őrt felette, s természetemmel védem szélvészről, viharoktól. Fűrge, hús patakokat küldök le hozzá, hogy öntözzék, üdén tartsák, megelevenítsék. S éjjelenként sűrű párázatból szőtt takarót bocsájtok rá, hogy a hideg le ne tarolja virányait.

Olyan részvétellel kísérem életének minden mozzanatát! Visszahat rám minden, a mi vele történik... Ha sötét felhő árnya vonul át rajta, az én homlokom is beborul: elkomorulok. Ha kiderül felette az ég, én is újra mosolygok 's meghittent integetek feléje. Ha öröme van, én is vele örülök; ha valami bántja, én is vele érzem azt.

* * *

...Sokáig, nagyon sokáig csak egy-egy pásztor fordult meg itten nyájával. Az utóbbi évek alatt azonban egyszerre cifra úri nép kezdte felverni e magány csendjét.

És én nekem ez - nem tagadom - elején rosszul esett. Azt képzeltem, hogy az én drága kis ligetemnek terhére van ez a zaj, ez a jövés menés. Hanem azután lassankint csak belenyugodtam ebbe is. Láttam, hogy mindez nem bántja a kis ligetet; hogy mostan is ép úgy virul, ép oly vidoran nevető képet mutat, mint az előtt.

De ugyan hogy is lehetnék olyan irigy? Elgondoltam, hogy ezeknek a vendégeknek, kik ide sereglenek, talán szintugy szükségük lehet üdülésre, gyógyulásra, ujjászűletésre, mint én nekem volt, mikor idejöttem; s talán majd ők is ép úgy fellelhetik itt ezt, a mint én felleltem annak idejében.....

...A boldogság jószívüvé tesz. - Én is kívánom hát, találja itt meg mindegyik azt a mit keresni ide jött; 's mutassa meg az én kis ligetem rajtuk is ujjá teremtő, csodatevő erejét; hogy az élet nehéz munkájára ismét teljesen megedzve, testben lélekben megifjodva, hagyhassák el a szép Sztina de Válét!

A SZERENÁD VIZESÉS.

Egy szép nyári délután népes társaság volt kint a Szerenád-vizesésnél, a zuhataggal szemben levő - erkély gyanánt kidülő sziklapáholyból gyönyörködve a leomló viz kedves zenéjének lágy accordjaiban, melyek ábrándokba ringató szelid hang-hullámokkal az erkélyre felmorajlanak.

De a társaság nem igen érezte ábrándozáshoz hangolva, magát, sőt inkább nagyon is vigan volt; mivelhogy szép asszonyok s lányok is fölös számmal valának közte, s vidám kacaj csengése vegyült sűrűn a zuhatag moraja közé.

- Most már csak azt szeretném tudni, - mondá egy úr ki nagyon szerette a „hecycz”-et - hogy, miután a szerenádoknak tudvalevőleg rendesen határozott adresszük van, s nem „au porteur” szólnak, hanem egy bizonyos egyénnek vannak szánva: vajjon ez a szerenád itten, melyben nekünk mindnyájunknak gyönyörködnünk most alkalmunk van, - voltaképen kit illet Nagysádtok közül? melyikhez van intézve? Kihez szól? Kinek köszönhetjük azt, hogy e kedves zenét mi többiek is hallgathatjuk?

No hiszen lett ezen szavakra nagy brimborium a társaság szebbik részében! - - - Ugyan melyik ne tartotta volna azt, hogy ő az igazi czimzett, hogy a szerenád egyenesen hozzá van intézve, az ő kedvéért előadva? - - -

Hogy lehessen itt igazságot tenni?!..... Hogyan és ki döntse el, kihez szól a szerenád?

Volt a társaságban egy jó izü, kedélyes urambátyám, ki már koránál fogva is felül állott azon a gyanun mintha a vitás felek egyike vagy másika felé húzó szive félre billentené az igazság mérlegét: őt kérték tehát fel közös akarattal, hogy döntse el a vitás kérdést, mondja meg, kihez szól hát a szerenád?

Őszintén mondva, teljességgel nem irigylem az öreg urambátyámtól ezt a megtisztelő bizalmat; mert - zsámfáter uccse! - Párisnak alig lehetett az Eris-alma odaitélésekor nehezebb helyzete, mint itten néki.

- Elvállalom, mondá ő, a birói tisztet. - De mielőtt az ítéletet kimondanám, egy rövid kis történetet kell előre bocsátanom. Bár sajnálom, hogy ennek folytán kénytelen vagyok tisztelt hölgyeim áldozatkészségét is a legnagyobb mértékben igénybe venni s megkérni őket, hogy a beszélés természetes jogáról tiz perczre lemondani sziveskedjenek s hallgatva hallgassák meg a történetet, mig elbeszélem. - Igérem nekik, hogy nagyon rövid leszek!

- Csak hamar, hamar! - hangzott feléje a szopran és mezzoszopran hanglétra minden tónusából. - Ne ötljön-hatoljon! Nem engedjük kibúni!

- Csak mindent a maga során, - mondá az urambátyám (aligha nem Samu bácsinak hitták); - régi történet ez! - Eme kirugó erkély, eme sziklafalak, donjon-ok, bástyák mind csak utolsó maradványai egy várnak, mely hajdan itt fennállott. A szép Illa tündér volt e várnak lakója s telekkönyvileg bekebelezett tulajdonosnője.

És mivelhogy annyira szép volt és minthogy a szivkatharus - ama betegség tudniillik, mit köznyelven szerelemnek hívnak - már akkor is igen-igen elterjedt járvány vala: annál fogva mi természetesebb, mint hogy a szép Illának is akadt imádója.

A deli szép ifju Gyalmár az első szerelem olimpusi bájitala bódító mámorától megittasodott szív mélységes érzelemtengerének gyönyörteljes gerjedelmektől hullámzó áradozásával szerette a szép Illát.

Nem tudom, hol és hogyan látta meg őt? - Lehet, hogy valami biharfüredi István-bálban ismerkedtek meg. Elég az hozzá: Gyalmárunk elperzselte szárnyait a szép tündér tüzes szemsugarainál. Szíve az első szerelem minden édes kínját ezerszer át meg át érezte, s ez öröktitku szenvedély gazdag érzelmvilágának egész hosszú skáláját fel és alá keresztül játszotta.

Gyalmár ábrándos természetű ifjú volt, erősen romantikus hajlamokkal felruházva. - S mint-hogy pedig a sziklavár úgy volt építve, hogy kapuja csupán tündérek előtt nyilhatott meg, Gyalmár nem igen látott más utat és módot imádottja meghódítására, mint hogy el-el járt esténként a vár falai alá, az erkélylyel szemben, s ott érzelmeit dalba öntve közölte választottjával.

Egy bájos csengésű szép nagy ezüsthárfája volt: a szférák zenéje nem szólhatott szebben, bűvösebben, andalítóbban. Ezzel szokta volt dalait kísélni.

Dalolt kínzó szenvedésekről, bánatos, álmatlan éjszakákról, édes fájdalomokról, kétségbe-esésről, közbe fel-felcsillanó reménysugarokról, könyörületről, viszonszerelemről, virágokról, csillagokról, halálvágyról stb. stb., a mint már ez hasonló esetekben lenni szokott.

A szép Illa ilyenkor aztán kijött rendesen e magas erkélyre: innen hallgatta Gyalmár szerelmi ömlengéseit, elandalodva az ezüsthárfa bűvös csengésű zenéjén s szívébe lassankint, észrevétlenül szíva fel a deli ifju szerelmi dalainak édes mérgét.

E szerenádok csakhamar mindennaposokká lőnek. A szép Illa mind több és több élvezetet talált bennük. Nélkülözni már alig tudta volna azokat; elannyira, hogy a legfinomabb borju-schnitzli sem izlett már neki a vacsoránál, ha Gyalmár valamely akadály miatt nagy ritkán kimaradt.

* * *

Egy este különösen szépen, még a szokottnál is szebben játszott s dalolt Gyalmár, a keblét átható egész szenvedélyt beleöntve dalába s játékába, hogy a dal szárnyain imádottjához felszálló érzelm viszhangot keltsen ennek szívében.

A szép Illa elandalodva hallgatá e bűvös-bájós hangokat, melyeken, a költővel szólva, a menydörgésnek ágyuja is elszenderült volna.

A varázshangu ezüst-hárfának Gyalmár szerelmi ihlettől művészivé avatott keze által harmonikus rezgésbe hozott húrjai zenéje mellett magát játszi tündérialmok lenge délibábjába ringató lélek ábrándszötte szivárványai vakító káprázatos fényben csillogtak, ragyogtak körülötte. A dal titkos varázsa lebékozta testét lelkét, átfutotta idegeit, behálózta egész valóját.

Ugy érezte, mintha a gyarló rögök ez országából egyszerre ki volna ragadva egy magasabb, boldogabb világba; mintha szárnyai nőttek volna: csodálatos könnyűség érzete látszék feloldozni tagjait e földi élet bilincseiből. A földhöz húzó anyag lassankint átszellemült; a test bizonytalan körvonala, ködképszerű határozatlan alakot vett fel, mely egyre nagyobb terjedelmű, de egyszersemind folyton ritkább és halaványabb lett; míg nem utoljára a női alak formája egészen eltűnt, s csak egy hullámzó ködfolt lebegett a helyen, melyet még előbb Illa tündérialakja foglalt volt el. Végre ez is tökéletes aetheri átlátszóságot nyerve, egészen szétfoslott a levegőben s testi szemekre nézve megszűnt látható lenni.

* * *

Egy üres hely maradt ottan, a hol a szép Illa hallgatta volt a zenét.

De Gyalmár ezt észre sem vette. Ő csak dalában és szenvedélyében élt. A szerelmi mámor édes extasisa egészen erőt vett rajta; s habár folyton imádása tárgyán csüggött tekintete, s el nem fordítá attól egy pillanatra arcát: még sem látták szemei ennek lassu átszellemülését, elpárolgását.

Ő csak lelki szemeivel nézett. Ő még mindig ott látta azután is tündéri szépségének egész teljében a bájos Illát, a mint dalain gyönyörködve elmélázik. Nem hallotta az aetherizált, átváltozott tündérnek szellőképen hozzá küldött sohajtásait; nem tudta, hogy a körülötte légi alakban uszkáló Illa lehelle az, mely meg-meglebbenti néha göndör fűrteit.

A szép Illa pedig siratta szomorú sorsát; mert érezte, tudta, hogy ily átváltozott légi minőségében nem lehet Gyalmáré, nem lehet boldog sohasem.

Azt is érezte, tudta jól, hogy míg az átszellemítő zene hangjai szóllanak, addig ő vissza nem nyerheti eredeti, testi alakját.

Gyalmár dala pedig egyre szóllott, egy perczre sem hallgatott el; mert ő még mindig és folyton ott látta boldog önkívületében Illát a régi helyén, a régi alakban s oda küldé fel hozzá dalait.

Oh, mint szerette volna a szép tündér megállítani! Oh, mint szerette volna mondani neki: Ne dalolj! hallgasson el bűvös csengésű ezüsthárfád zenéje! mert a míg ez szól, addig nem lehetünk egymáséi! A talizmán, a melylyel megvetted, megnyerted szívemet, ime boldogságom akadályává lett! Hallgass el, oh kérlek, hallgass el!

Ámde nem szólhatott semmit, semmit.

És nem szólhat még most sem; mert ily tökéletesen átszellemült állapotban testi hangot kiejteni teljességgel képtelen.

És Gyalmár még mostan is mindig itt látja a szép Illát ez erkélyen ülni: dalol hozzá, játszik neki, folytatja a szerenádot.

Nézzék csak ott a nagy ezüst hárfát! hallják elandalító zengését!

A léggé vált tündér pedig még mindig hasztalan küldözgeti hozzá szellő-sóhajtását, s várja hiába a boldog vissza-szellemülést, vagy talán helyesebben vissza-testesülést!

- E szerint - végzé szavait a kedélyes öreg ur, - habár a novella egyelőre befejezetlen, s a végkifejlődés függőben maradt: a vita mindazonáltal mégis el van döntve, s a feltett kérdésre megadtam a választ.

- Hogy, hogy? - hangzott egyszerre tiz oldalról is feléje; - hisz' még most sem tudjuk kihez szól a szerenád?

- Engedelmet kérek, mondá az öreg ur; hisz napnál világosabb, hogy a melyik Nagysádtok közül azon a helyen ül, melyen a szép Illa szokta volt még testi életében hallgatni a szerenádot: épen annak és csakis annak szól a szerenád; mivel Gyalmár szemei még mostan is még mindig ép azon helyre vannak függesztve, ott látja most is imádottját és hozzá intézi a szerenádot.

Erre az előbb említett tiz hang újra és pedig természetesen megint egyszerre megszólalt, azt kérdezve:

- De hát melyikünk ül a szép Illa helyén? Mondja meg már!

- Már kérem szépen - mondá a bácsi - e kérdéssel méltóztassanak csak oda Gyalmárhoz fordulni; mert e pontra nézve csakis ő adhat egyedül hiteles felvilágosítást!

* * *

Hogy nem kapta-e meg az én urambátyám a kíváncsiságuk kielégítésében csalatkozott hölgyektől az ő méltó jutalmát, s nem tépték-e meg egy kicsit a bajuszát ezért a kis tökéletlenkedésért: azt nem tudom. - Hanem annyi világos, hogy - ha úgy áll a dolog, a mint ő beszélte (és pedig ő nagyon szavahihető ember) - akkor siessen mindenki vele, a ki a Szerenád-vizesést meg akarja nézni. - Mert ha Gyalmár véletlenül egyszer mégis fel talál ébredni extasisából, s észre veszi, hogy a szép Illa valóságban nincsen ott az erkélyen: úgy elszalad a bűvös hangu ezüst hárfájával, hogy meg sem áll hazáig.

S ha majd akkor a szép Illa is visszanyeri régi alakját s visszafoglalja ősi várát: nem lehet akkor aztán majd soha többé meghallgatnunk Gyalmár ezüst hárfájának andalító szerenádját!

A REMETE-FORRÁS.⁵

Erdő mélyén - hol világ ne lássa -
Rejtőzik a Remete forrása; -
Pázsit-szőnyeg terítve alája, -
Sűrű bükk lomb sátra borul rája. - -

„Jó Remete, szólj az ég nevére,
Mért vonultál e vadonba félre?
Miért nem mutatod soha képed,
Hogyha jönnek látogatni téged?

Kihivtad a törvényt magad ellen?
S rejtőznöd kell ez eldugott helyen?
- «Nem vagyok ily üldözésnek tárgya,
Ettől lakhatnám a társaságba.»

„Bántottak? Megejtettek cselt szöve?
Vagy csalódtál jóbarátba, nőbe?» -
- «Nem bántottak, nem csaltak meg engem;
Sőt mindenki jó volt velem szemben.» - -

„A halál tán elragadta tőled
Kedveseid, gyermekidet, nődet?» -
- «Ily kemény csapás nem volt rám mérve;
E bánattól a sors megkiméle.» - -

„Kényelem és pompa környezett tán?
S szégyenkezel gazdagságod multán?» -
- «Sok vagy kevés: a mennyi volt épen,
Annyi mindig elég vala nékem.

Mért lakom hát mégis e berekbe?..
...Nézz körül csak: élni *itt* nem szebb-e? -
...*Teremtett* világ ez, hol én élek; -
Hiú, *csinált* világ a tiétek! - -

Laktam én is e csinált világba,
Laktam ott soká; de mind hiába:
Az a lárva, mit viselnek ottan,
Szörnyen fojta már, - azért ledobtam. -

Eldobám, s kijöttem a szabadba,
Hol az ember senkinek se' rabja.
A szabad természet hú ölében, -
Magam szabadnak csak itten érzem. - -

⁵ A Sztina de Valé-n levő Remete-forrásról azt beszélnek, hogy ott egy remete lakik, a kit még nem látott senki, mivel az emberek elől rejtőzködik s csak olyankor buvik elő, midőn nincsen senki a forrás közelében. Cz. Gy.

Hozzám, igaz, itt is sokan járnak; -
De hiába jönnek, - egy se láthat. -
Nincs is nékem semmi károm ezzel:
Látogatást vissza adni nem kell. - - -

«Vizit»-et nem fogadok, nem adok,
E luxus-adótól mentes vagyok.
Nem kell hát darálnom untalan csak
Azon bölcs czélből, hogy - ne hallgassak! -

Emlegetnem örömet, szerencsét; -
- S más efféle czifra hazug beszéd,
Melyből nem hisz egy pirinkó mórzsát
Sem ki mondja, sem a kinek mondják.

És zsúrokat fanyalognom végig,
Hol az unalmat röfyszámra mérik; -
Erőszakot tenni nyomon-lépten
Jó magamon ezerféleképen.

Mosolygásra torzítani arczom,
Hogy igazat még ez se mutasson!
- Még azt hinné különben a másik;
Hogy néki nem örülök rogyásig! -

Az embernek legszebb adománya
A beszéd, ha mint *eszközt* használja; -
Itt mint *önczél*, zsarnokunkká válik,
Melynek rabjai vagytok egy szálig.

Minden elferdül itt, - nincs valódi;
Alakosság csupán, üres módi.
Még a *becsület* sem igaz lényeg:
Nem jelent itt *becsületességet*.

Lehetsz tiszta lelkű, becsületes,
A ki senkit nem bánt, másnak jót tesz:
Nem ér semmit, becsületed nincsen,
Ha vért ontani nem állsz mindig készen.

De bár igaztalant mívelsz, sértesz,
Nem ép «correct»-ül jutsz nyereséghez:
Csak készen légy ezért embert ölni,
'S becsületesként fogsz tündökölni!

'S türjem azt, hogy bábként húzzák-tolják
Szavam' tettem' léha, üres formák?
- Üres a héj, nincs mag semmi benne;
'S adják, veszik, mintha teli lenne! - - -

Csak azt nézzem folyton, a mi *látszik!*
A mi *van*, azt eltakarjam váltig;
'S a mi *nincs*, mutassam azt helyette...
Ugy hívják ezt ottan: etikette! - - -

Mondd hát ember, ugyan mit is vétett
A természet olyan szörnyűt néked,
Hogy természetesnek lenni restelj,
'S a mi csak rá emlékeztet, vesd el? - - -

Ha véletlen magadon megsejted
Egy kis nyomát a természetesnek:
Már megijedsz, 's úgy letakarítod,
Mint ruhádról holmi piszok-foltot.

...A gazdag pór elbecézte fiát,
Kényeztetve abból urat csinált;
Tömi pénzzel: ez fényben él, mulat,
'S játsza erősen a finom urat. - -

Szülőjéhez tartozni már szégyel:
Feje fölött megvetőleg néz el...
...Lám, lám! pedig rögtön vége volna,
Hogyha kezét az levenné róla.»...

Elnémult itt a Remete szája. - - -
A bükk lassan bólíngatott rája...
S a kis patak egyre azt csevegte:
Menj már haza, vár az - etikette - ! - -

A VADON TEMPLOMA.

- Ugyan mi lehet ez? Miben különbözik a civilizált világ templomaitól? - - Ott talán vad pap mond vad misét; s vad kántor énekel vad zsoltárokat? Vad gyertyák égnek vad képek előtt; s vad harangszóra vad keresztények gyűlnek össze imádkozni vad miatyánkot???...

Ilyennek fogja a szives olvasó talán képzelni a dolgot. - Pedig hát semmi egyébről nincsen szó, mint a Biharfüred környékén levő Chentz-toronyról, az u. n. Biszerikuczáról, hol t. i. a zuhatagos Chentz patak medréből egy huszonhat méternyi magas sziklatorony nyúlik egyenesen fel, melynek csúcsán egy szál fenyőt lenget a szél; a torony lábainál egy nagy vizesésekben lerohanó másik patak vág itten az előbbivel össze s a helyet ekkép mintegy félszigetté alakítja. - A világgal leszámolt remetének való magános szikla-zúg, mely nem nagyszabásu arányokkal imponál; nem annyira a képzelődésre, mint inkább a kedélyre hat, elandalít, ébrenálmodó merengésbe ringat. Nem nagy duhaj társaságok mulatozására, mint inkább ábrándos hangulat ébresztésére alkalmas solitude...

* * *

Mindegyikünk tanult s olvasott bizonyára a hajdankor tűzimádó népeiről, melyek utódai máig sem vesztek ki egészen, s Ázsiában imitt-amott még most is áldoznak ez ős elemnek. - De hát hogyan van az, hogy vizimádókról nem tud semmit a történelem? - Kevésbé hatalmas elem-e a víz, mint a tűz? - Kisebb szerepet játszik-e a világ alkotásában, a rombolásban s ujratérésben, - mint a tűz? - Nem épen oly hasznos, oly áldott, oly szükséges, sőt még nélkülözhetlenebb, mint ez? - Hogy egyebet ne említsek: hát ugyan hogy élhetnének meg s hogy csinálhatnának bort szegény korcsmárosok, - hogy élhetnének meg s hogy csinálhatnának tejet szegény milimárik, ha víz nem volna? - - S nem épen oly lényeges feltétele hogy úgy mondjam az egyik szülője minden életnek, mint a tűz?

Hiszen még az ujkor legnagyobb horderejű találmányát, a gőzgépet s vasutat is csak annak köszönhetjük, hogy e két ős ellenség a kölcsönös engesztelhetetlen gyűlölettel egy időre felhagyva, mintegy ideiglenes fegyverszünetet kötve, fuzionálva, hatalmas erejüket egyesítik s tevékenységüket egy közös cél elérésére irányítják...

Mivel rosszabb tehát a víz, mint a tűz? - A mit Voltaire az ő latin versében a tüzről mond:

«Ignis ubique latet, naturam amplectitur omnem,
Cuncta parit, renovat, dividit, unit, alit.»

nem áll ez szóról szóra a vizről is? nem mind el lehet-e a vizre is ezt mondani, hogy mindenütt meg van, az egész természetet áthatja, táplál, teremt, ujjaalkot, felbont, egyesít mindent?

S ily hatalmas elemnek ne lett volna soha kultusza? - Ne kapta volna meg sehol az ő ember fogékony lelkét, képzeletét a víz csodálatraméltó szereplése a természet háztartásában?

Élt ilyen nép is, igen. Csakhogy Klió nem tartotta érdemesnek megőrizni emlékét; mert e nép nem vágyott világszereplésre, nem igyekezett vérrel irni be nevét a történelem évkönyveibe, hanem békében lakozott e hegyek között, hol minden lépten nyomon alkalma nyílt, istenségének csodatevő erejéről meggyőződnie. - Ama gyönyörű vizesések, melyeket e hegység szakadéka rejtenek, bizonyára a legméltóbb szentélyek voltak az istenség imádására; s ugyan ki tudott volna ellenállni annak az apostoli ékesszólásnak, a melylyel az Ördögmalom, a Jadolina, a Diana elbűvöli az embert?

A vizimádók országának, Hidrosztánnak természetesen volt fejedelme is, s e fejedelemnek pedig négy feleség segít vala életét megédesíteni.

- De ugyan már hogy lehetne ez? - fogja kérdeni a szives olvasó; - hiszen a négyes szám nem regeszerű; három feleséget, vagy hát nem bánom hetet is elfogadok; de négy feleség: ez absurdum!

Nagyon sajnálom, kérem alássan, de én ezúttal való történetet, nem holmi mesét vagyok elmondó; s így kénytelennek érzem magam a történeti igazsághoz, a négy feleséghez szigorúan ragaszkodni: nem alkudhatok le belőle, nem tehetek hozzá egyet sem. Ennyi feleséget engedett meg a vizimádók vallása; náluk a négyes volt a mistikus szent szám.

De volt azonkívül még a fejedelemnek egy szép leánya; a szép leánynak egy szerelmes ideálja: s a szerelmes ideálnak pedig egy nagyon nagy baja: t. i. az apai beleegyezésnek romanticus bonyodalmak összegubanczolására különösen alkalmas, sokszorosan kipróbált s a szives olvasó által már biztosan előre is látott hiánya.

- Vajjon mikép távolítsuk el ezt a csúf akadályt? hogyan boronáljuk örökre össze a két szerelmezt, hogy boldogok legyenek egymással? Hamarjában nem is igen tudok rá módot találni. - No de talán majd sikerülni fog később valamit csinálni érdekükben.

Most azonban egyelőre nem sokat törődhetünk velük, mivel sokkal fontosabb, közérdekű dologgal kell foglalkoznunk, mely elől a magánérdekeknek háttérbe kell szorulniuk.

Arról volt u. i. szó, hogy Hydrosztán fővárosában, a fejedelmi várkastélyhoz egy fényes nagy dísztemplomot építsenek, mely architecturájának pompája s dimenzióinak nagyságával méltó dicsőítése legyen a nagy Elem-isten hatalmának.

Az ügy élén maga a fejedelem áll, ki nem csak királya, hanem pápája is népének, ekképen megmentve azt előre mindenféle egyházpolitikai conflictusok eshetőségeinek veszedelmétől.

Ő felséges szentsége és illetőleg ő szentséges felsége a pápakirály kihirdette a pályázatot, s hozzákezdett a templomépítés előkészítésének céljából szükséges tárgyalásokhoz.

E tárgyalásokat nekünk, mint buzgó reportereknek sikerült személyes jelenlétünkkel ékesíteni; s ennél fogva azon kellemes helyzetben vagyunk, hogy azok menetéről s eredményéről szives olvasóinknak a következő fontos felvilágosításokkal szolgálhatunk.

A fejedelem egy bőséges ebéd kellemes utóhangulatában, négy felesége körében, kényelmes pamlagán heverészve s csibukjából olympusi füstfelhőket eregetve, előhozta az építendő templom ügyét; s mivelhogy a négy asszony lábán nyolcz papucsot látott diszlenni, a házi béke kedvéért tanácsosnak látta megkérdezni a feleségeit: mit gondolnak, milyen is legyen hát voltaképen az a templom?

Erre megszólal az, a melyik rangra nézve legelső volt a négy között, s a melyiknek legtöbb befolyása volt férjére: minden még oly bolond kívánatát teljesítve látta általa, s következőképen legkevésbé érezte magát valamennyi közt elégedettnek. Mindig igyekezett valami olyat kitalálni, a mit ne egy könnyen lehessen megvalósítani; s szeszélyeinek hullámozása változandóbb vala a zephir és orkán közötti hangárnyalatok hosszú sorozatán végig zúgva barangoló kóbor szelek fuvalmai folytán szünetlenül változatos áprilisi égbolt napfénymosolyu derűjét sötét felhők komor borulatával tarkázó tekintetének szeszélyes játékánál.

- Én olyan templomot szeretnék - mondá ez - melyet ne alulról felfelé építsenek, mint szokás; hanem kezdjék azt a legtetején, a torony csúcsán építeni, s úgy haladjanak az építéssel lejjebb-lejjebb, a mig elérik a földet. Ennek legalább hite lenne világszerte, s nem volna seholy párja a vizimádók templomának.

A fejedelem egy roppant füstfelhőt fűtt ki a csibukból, mintha azt akarta volna mondani: Csak *ilyen* anyagból lehetne *olyan* templomot építeni!

- Hát néked drágám, milyen templom kellene? kérde a második feleségétől, kinél a hiúság ördögétől csiklándozott szívét buja gyomként ellepett kevélységnek mások megvetésében gyönyörködő érzületétől szomjazott hódoló alázatosság nélkül ki nem elégíthető uralkodási vágyában rejlő büszkesége által teljes mértékben kifejezett alapvonása gögös felfuvalkodottságu lelkének volt irányadó motívum minden tetteiben.

- Tőlem lehet a templom akármilyen, mondá ez; de a toronynak a keresztje hajtsa meg magát előttem, valahányszor oda megyek.

- Hm! igazán nagyon szerény kívánságok! - szólt a fejedelem magában, oda fordulva a harmadikhoz, a ki a misticizmus homálymezébe burkolt rejtelmes árnyalakjaitól népes országa ködös régióiban otthonos fellengzéssel párosult eget csapkodó rajongásnak csendes elmélyedésű pietismussal váltakozó hangulatai között hányatott érzések ihletettségétől földiekről megfélemlítő átszellemülése magas röptü föllendülésében a hit melegsugárzó napjának szertelen megközelítése folytán vakbuzgóság tüzetől túlhevített lélek anyagi békóit elemi erővel szétfeszítő felbuzdulása ideális aspirációinak uralma alatt áll vala.

- És te, szivem bálványa, milyennek óhajtanád a templomot?

- Nékem olyan templom kell, a melyben éjjel nappal szakadatlan szóljon az orgonaszó s ne hallgasson az el soha, csak egy pillanatra se!

- Úgy látszik, gondolá a fejedelem, hogy az én derék feleségeim csakugyan *semmi kívánnivalót sem hagynak hátra*.

- Én pedig - mondá, be sem várva hogy kérdezzék, a negyedik, a ki semmi ideális lendület iránt fogékonyságot nem tápláló lelkének magasabb szellemi szükségletek híján érzéki gyönyörök mammonja bálványozására terelt irányzatától vastag materialismusba sülyedt léha élvhajzászat következményeképp testi és szellemi élet egyensúlyának szükségszerűleg beállott megzavarodása folytán felülkerekedett anyag követelményei féktelen tobzódásának rakonczátlankodásaiban nyilvánuló egyoldalú felfogása által az életcélnak tünt vala ki a többiek közül: - én pedig nem elégszem meg a lelki táplálékkal, melyből a templomban részesülünk; hanem azt kívánom, hogy bármikor és akármily váratlanul megyek is oda, engem ottan mindég kész terített asztal várjon, mert nem csak igével él az ember.

A fejedelem mindezek után arra a szomorú tapasztalatra jutott, hogy bizony most is csak úgy van, mint a hogy lesz ötvenezer esztendő múlva: hogy t. i. *egy* asszony többet tud kívánni, mint a mennyit *száz* férfi teljesíteni képes.

De hát már csak meg kellett tennie a feleségei kedvéért, hogy új pályázatot hirdessen ki, melyben a bazilika felépítésére nézve a fentebbi négy kívánság, mint négy sarkalatos feltétel volt kitűzve; egyet sem hagyott el a négy közül, egyrészt mivel nagyon szerette a békét mindenütt, még a tulajdon házában is; másrészt pedig mivel a négy kívánság - habár magában véve mindegyik lehetetlennek látszott - egymással nem állott olyformán ellentétben, hogy egyik a másik teljesítésének bármiképp is útjában lett volna; végre mert tudta, hogy abból nem lesz komoly baj, ha egyik kívánság sem teljesedik, de ha csak egy vagy két asszonynak a kívánsága teljesednék, a többié pedig nem... Jujj... jujj... jujj!!! - rá gondolni sem jó, miféle borzasztó veszedelem, milyen sárkány-kukullórium származhatnék ebből?

Mondanom sem kell, hogy az építés feltételeinek súlyos voltához méltó nagy jutalmat tűzött ki annak számára, kinek ezt a különös alkotmányt elkészítenie sikerülne fog.

Ezen pazar díjazástól kecségetve, jelentkezett is egész sora az építőmestereknek és vállalkozóknak, kik megkísérlették a templom felépítését. - De hát csak nem akart az egyiknek sem szuperálni. Mindjárt az első feltételnél, mely azt kívánta, hogy ne lent a földön, hanem ott fenn magosan a levegőben, a torony csúcsánál kezdődjék az építkezés: - összenyaklott mindegyiknek a tudománya. Ha sikerült is nagy erőfeszítésekkel, a támaszok- és állványoknak egész komplikált rendszerével odafenn néhány követ egymásra rakni: ez nem tartott soká, mert a mint lejjebb haladtak, a fent összerakott kövek súlya a szerint nőtt egész odáig, a míg a saját terhe alatt végre összerogyott a lebegő készítmény, mielőtt még csak közel is juthatott volna a földhöz. - Ez volt a csalhatatlan kimenetele minden vállalkozó munkájának. A többi feltételekkel megküzdeni ilyenformán nem is nyílt alkalma egyiknek sem soha.

E sikertelen kísérletek sok mulatságnak szolgáltak tárgyául s ez időtájt a stina de Valé-i fürdővendégeknek kedvenc szórakozásai közé tartozott már, ide kísértélva gyönyörködni a hiu erőlködésekben s a nagyszerű összerottyánásokban, melyek minden egyes még oly nagy tudománnyal, önbizalommal, s hű-hóval is megindult építési kísérletet befejeztek. A közönség fogadásokat is tett az eredményre; s a feladat sikerének erősen devalvált valószínűsége folytán a totalizátor már 4973-mal fizette a felépítés esélyeit.

A míg ez építési vajudások folytak, Saltarella a közben szerét ejtette, hogy imádójával rövid időre négy szemközt összejöjjen. - E találkozásnál felhívta az ifjút, kísértse meg ő is a templom felépítését s kösse ki kedvese kezét tiszteletdíj gyanánt.

- De ugyan már hogy is próbálnám ezt meg? - mond az ifju. - Hogy ugy járjak, mint a többi, s egygyel több emberen nevéssenek Hydrosztánban?

A leány erre azt mondta, csak bizza magát rá s elkezdte neki halkán, suttogva magyarázni az építésnek eddig még senki által fel nem fedezett titkát, imígyen kedvesének kezébe adva a kulcsot a négy Sphinx által kombinált rejtély megfejtésére. - Hogy mit beszélt az ifjunak: kettőjük titka, nem mondhatom el; mert nagy indiscretiót vinnék végbe, ha novella-írók rossz szokása szerint azt kifecsegném.

Csak annyit mondhatok most, hogy hős szerelmesünk e találkozás után édes reménytől sugárzó arcczal jelentkezett a királynál audienciára, elő adva ottan, hogy ő a templomot fel fogja a négyféle kívánalmaknak megfelelőleg építeni, ha Saltarella kezét kapja ezért jutalmul.

Ő felsége minden habozás nélkül készségesen oda ígerte a kért jutalmat, annyira meg volt győződve az eddigi tapasztalatok után ez újabb vállalkozás eredménytelenségéről.

Hősünk azonban az ígélet birtokában nem késett a munkával, hanem a leány utasításainak nyomán, azonnal dologhoz látott.

Nem egyes darabokból s tömbökből rakta össze a templomot, hanem kifaragta azt egészben, egyetlen egy darabban a hegygyé tornyosodott tömör szirtből. - A várkastély mellett felnyúló sziklahegy tetején kezdve a munkát, szobor módra kivéste a torony legfelső részét a szirt tömegből s úgy haladt a kiszoborítással mindig lejjebb, mentül alább, annál szélesebbre hagyva a tornyot. - Így alakult, így vált ki lassanként a torony a körülötte levő szirtékből, így nőtt mindig lefelé, míg egyszer csak elérte alant a föld színét.

Ép ezen módon építé hozzá azután a templom hajóját is; a végén természetesen nem feledkezve el kívájni a toronynak s a hajónak belsejét, mint egy tölteni való karalábét, - hogy a hívők seregének, a harangoknak stb., odabenn kellő helyök maradjon.

Mikor e művelettel készen volt, akkor a torony tetejére földet hordva, egy szép nagy suhanczfenyőt ültetett oda rá, melynek karcsu termetébe a jövő-menő szellők bele fogózkodva, azt hol erre, hol arra hajtogatták. - Ezzel hát a második kívánság is teljességbe ment.

Ekkor a templomnak jobb és bal oldalán egy-egy meredeken aláereszkedő mély csatornát vágott a sziklába, s ezeknek medrébe óriási lépcső-fokozatokat vésett be. Azután egy erős patakot vezetett mindenikbe úgy, hogy ezek a templom végében találkozáva, ennek falát három oldalról mosták körül. - Az orgonaszó megzendült és azóta soha többé nem állott meg egy pillanatig, a két pataknak roppant zuhatagokban alá szakadó vizétől zúgni, zengeni kezdtek a szentegyház falai és e fenséges orgona hangzik még máig is e helyen.....

Hátra maradt még a negyedik feltétel; de ennek már nem volt képes a maga erejéből eleget tenni. Itt bizonyosan belesült volna a vállalatba, ha asszonyi csel nem segít rajta. Sokszor megesik ez: a büszke férfi-ész megakad, megfeneklik; s a kátyúba sülyedt szekeret azután csak úgy lehet szárazra vontatni, hogy segélyfogatot akasztunk elébe: az asszonyi furfangot

Denn Pfaffentrug und Weiberlist
Gehen über Alles, wie Ihr wisst.....

Saltarella véleménye az volt, hogy a mindig terített asztalt csupán mennyei mannával lehet előteremteni.

Mint buzgó vallásosságban nevelt leány, tudta jól, melyik szentnek felügyelete alatt áll a mennyei manna-tárház kezelése. Azt is tudta, hogy ennek a szentnek egy még e siralom-völgyben élő testvére szörnyűtelenül áhitozik bizonyos vicinalis vasúti concessió után, mely vasút a Vlagyeásza csúcsáról egyenesen torony irányában a Boczásza legmagasabb csúcsának neki indulva, e két csúcsot egymással - s a Boczásza csúcsáról tovább a Dragán-völgy felett hatszáz méternyi magasságban elhaladva, - a Vurvu Pojeni ormával hozná közvetlen összeköttetésbe. E vasút közgazdasági előnyei annyira kézzelfoghatók, hogy azokra itt bővebben kiterjeszkedni felesleges volna.

Ezt tehát mind jól tudta Saltarella. - De nem volt hire nélkül továbbá az sem, hogy a miniszternek, kitől a vasúti concessió függ, legkedvesebb álmai közzé tartozik, vajha az aranytaréj-rendjelt mielőbb mellére, azaz jobban mondva fejére tűzhetné. Ezen nevezetes rendjel, melyet elnyerni nagyon ritka halandónak sikerült, a kakas-taréjhoz hasonló, de az emberi fej nagyságához arányított hosszú, nagy, magas aranytaréjból állott, melyet országos és udvari ünnepélyek, közvigalmak alkalmával az illető rendlovag kalap helyett fejebubján viselhetett.

Végül pedig biztos tudomása volt Saltarellának arról is, hogy az összes vizesések főfő igazgatója, ki a királynak legbizalmasabb embere, s ő Felségére a legnagyobb befolyást képes gyakorolni: nagyon óhajtaná, ha leánya Saltarella királykisasszony mellé, kinek külön udvartartása volt, mint udvarhölgy bejuthatna; s több ízben tett is már e czélra irányuló kísérleteket, melyek azonban Saltarella ellenállásán mindig meghiúsultak.

A négy adat tehát, azaz a négy ismeretes mennyiség, melyekből az ötödiket mint ismeretlent meg lehessen fejteni, a következő volt:

Saltarellának szüksége volt a mannára; a mannakezelő testvérenek szüksége volt a vasúti concessióra; a vasúti concessiókat adományozó miniszternek szüksége volt az aranytaréjra; s a vizesések igazgatójának pedig szüksége volt arra, hogy a leányát Saltarella mellett udvarhölgynek lássa.

Saltarella tehát lepörgette szépen az orsón a cselszövény szálait.

Legelőbb is értésére adta a vizesések direktorának, hogy elfogadja leányát udvarhölgyéül, ha az aranytaréj-rendet ő Felségétől a miniszter számára kieszközli.

Azután közölte a miniszterrel, hogy meg fogja kapni az aranytaréjt, ha ama bizonyos vasúti concessiót ama bizonyos úri embernek megadja.

Végre a manna kezelő szentnek elimádkozta, hogy lássa el a templom udvarát mindig bőven ezzel a mennyei eledellel s akkor testvére is elnyeri a várva várt vasúti engedélyt.

Minden úgy történt, a hogy Saltarella kieszelte; mindenki megkapta a magáét.

Lám, ilyen világ volt ezelőtt ötvenezer esztendővel: csupa nexus-, protekció-, intrigából állott az egész... Milyen jó, hogy ez elmúlt!

A templom udvara tehát el lett látva mannával bőven és állandóan; s ezzel a negyedik feltétel is teljességbe ment. - Egy szép reggelen hát oda áll az ideál, t. i. Saltarella ideálja a fejedelem elé s bejelentve, hogy munkája készen van, kéri azt superrevideáltatni, collaudáltatni s a megígért jutalmat kiutalványoztatni.

Ő Felsege hirtelenében azt sem tudta, kellemesen, avagy kellemetlenül érezze-e magát, meglepetve az ügynek ez előre nem látott fejleménye által. Alkudozásra fogta hát a dolgot. Legelőbb is nagy vagyont, kincseket ígér Saltarella keze helyett a szerencsés építőmesternek; felajánlotta neki az új templom alapítványi vagyonának kezelését, mint gondnoknak - a mi még a stina de Valé-i templom gondnokságánál is zsirosabb hivatal volt. - - Azután, hogy az ifjú ezt nem akarta elfogadni, mind a négy feleségét hajlandónak nyilatkozott átengedni neki Saltarella keze helyett. De ideálunk, azaz Saltarella ideálja erre is csak azt mondta, hogy többet ér *egy* pár papucs, mint *négy* pár papucs s visszautasította az ajánlatot.

Nem volt hát a királynak mit tennie. El kellett ismernie, hogy a templom a négy sarkalatos feltételnek megfelelőleg van építve. S tökéletesen kibékítette végül a dolgok állásával az a büszke tudat, hogy ilyen templom, mint a hydrosztáni, nincs több sehhol a világon, még oda át Transmuntyániában az oncsászai fejedelemségben sem.

Fecerunt tehát magnum lakadálium. A szerető pár egymásé lett s így nincsen mit beszélnem tovább: vége a történetnek.

A vizimádók népe sincsen már meg, réges régen elmerült az enyészet tengerében. Ma már nem a vizet, hanem a sört, pezsgőt és cognac-ot imádják...

De a szerelmi cselszövényyel épített torony még most is fennáll, tetejében a keresztet pótló fenyőszállal; az orgona zugása most is szakadatlan szól ottan, a vizisten hatalmát, dicsőségét zengedezve. - Csak manna nem esik már a templom körül... Hiába, a mannahullás idői elmúltak!

De ha manna nincsen is már: van málna helyette annyi, a mennyi sehhol az egész vidéken, úgy hogy dülásig lakmározhatni ottan e kedves csemegéből...

A ki hiszi, menjen s élvezni el ne szalassza!

Az, a ki nem hiszi: meggyőződni el ne halassza!

-&-